

Η ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΓΝΩΣΕΙΣ ΑΝΤΙΜΑΧΟΜΕΝΕΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ – ΠΛΑΤΩΝΑΣ, ΦΙΧΤΕ, ΠΑΣΚΑΛ (της Ιωάννας Μουτσοπούλου)

Στο πεδίο της σκέψης συχνά συναντάει κανείς διατυπωμένες κρίσεις για άλλους, οι οποίες μάλιστα αναπαράγονται εύκολα και σε μεγάλη κλίμακα. Μερικές φορές όμως πρόκειται απλώς για

ποσότητα ή, ίσως, και επίδειξη γνώσεων και όχι για την πραγματικότητα. Ο καθένας από εμάς μπορεί να πέσει σε αυτό το σφάλμα, δεδομένου ότι ο όγκος των πηγών είναι τόσο μεγάλος, ώστε δεν είναι δυνατόν να αναλώσει τη ζωή του στην ενδελεχή έρευνά τους. Δεν είναι καν επιτρεπτό να διαθέσουμε όλο τον χρόνο μας στο να μελετάμε το πλήθος των διανοητών.

Σε αυτό το θέμα έχουμε δύο πολύ σοβαρά προβλήματα:

1.- Μαθαίνουμε έτσι να αναπαράγουμε τις απόψεις άλλων και μα μην αναπτύσσουμε τη δική μας κρίση. Ενώ οι γνώσεις μπορούν να καλλιεργήσουν τη σκέψη, όταν γίνονται αυτοσκοπός και καταλαμβάνουν όλο τον χώρο της σκέψης, τότε γίνονται φυλακή. Η δική μας κρίση δεν είναι αναγκαίο να είναι διαφορετική από εκείνη των άλλων ανθρώπων, όμως πρέπει να είναι πηγαία κατανόηση και όχι μία μίμηση, μία απλή αναπαραγωγή.

Στην πραγματικότητα, το σύνηθες είναι ο άνθρωπος να επιλέγει συναισθηματικά και ενστικτωδώς μία κατεύθυνση στη σκέψη του και έπειτα να προσπαθεί να την ενισχύσει με αναφορές τρίτων προσώπων περισσότερο επωνύμων από αυτόν. Ουσιαστικά, γενικές

και αόριστες ψυχολογικές τάσεις προσπαθούν να περιβληθούν με κάποιο κύρος, για να έχουν λόγο ύπαρξης και διάρκειας. Αλλά το κύρος των γνώσεων δεν είναι αληθινή κατανόηση. Ο κόσμος πάσχει από έλλειψη κατανόησης και όχι από έλλειψη γνώσεων. Το κύρος τελικά έχει νικήσει την αληθινή γνώση, την κατανόηση. Πολλά παραδείγματα μπορούν να βρεθούν σε κάθε τομέα ανθρώπινης προσπάθειας, αλλά δεν είναι του παρόντος άρθρου.

2.- Το δεύτερο πρόβλημα είναι ότι η αναπαραγωγή των σκέψεων τρίτων ανθρώπων, πάρα πολύ συχνά, αδικεί ή υπερτιμά αυτούς τους ανθρώπους, η σκέψη τους αλλοιώνεται από τους επόμενους τόσο πολύ, ώστε τελικά σε μερικές περιπτώσεις να φαίνεται πως ταυτίζεται με το αντίθετό της. Αυτό συμβαίνει, γιατί ο ερευνητής διατηρεί ακέραια την αρχική του ψυχολογική τάση και προσπαθεί να προσαρμόσει τα πάντα σε αυτήν. Στη θρησκεία αυτό είναι πολύ φανερό, αλλά μπορεί να ιδωθεί και σε όλους τους τομείς. Η ελευθερία στη σκέψη θα φέρει και μεγαλύτερη υπευθυνότητα και λιγότερες διαστρεβλώσεις. Φυσικά, εννοώ μια αληθινή ελευθερία και όχι μια χαοτικότητα.

Γι' αυτόν τον λόγο, θα πρέπει, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για μεγάλους ή έστω σχετικά σημαντικούς στοχαστές, να είμαστε περισσότερο επιφυλακτικοί, γιατί η σκέψη τους, θετική ή αρνητική, έχει μεγάλη εμβέλεια και καλό είναι να ανατρέχουμε αν είναι δυνατόν στο πρωτότυπο και όχι σε αναφορές που κάνουν άλλοι γι' αυτούς.

Ένας από αυτούς τους μεγάλους στοχαστές είναι ο Πλάτωνας. Κάποιοι για παράδειγμα αναφέρουν εδάφια από τα κείμενα του Πλάτωνα και παραπέμπουν στον Γοργία του Πλάτωνα, χωρίς να διακρίνουν αν αυτό το μέρος του κειμένου απηχεί την δική του άποψη ή την ακριβώς αντίθετη, δεδομένου ότι ο Πλάτωνας γράφει με διαλόγους μεταξύ διαφόρων προσώπων που εκπροσωπούν διαφορετικές απόψεις. Το αποτέλεσμα είναι να δημιουργείται εμμέσως η ψευδής εντύπωση στον επιπόλαιο αναγνώστη ότι αυτή είναι η σκέψη του Πλάτωνα. Αναρωτιέται κανείς πόσοι θα έχουν μείνει σε τέτοιες αναφορές τρίτων, χωρίς να τις ελέγξουν. Θα δώσω ως παράδειγμα ένα μέρος από τον Γοργία, όπου έχει τρεις

συνομιλητές, τον δάσκαλό του τον Σωκράτη, τον Γοργία και τον σοφιστή Καλλικλή (Πλάτων, Γοργίας, Εκδ. Κάκτος, 1993, σελ.201 επ.). Ξέρουμε ότι ο Σωκράτης στο κείμενο εκφράζει τις απόψεις του Πλάτωνα, ενώ ο Καλλικλής σαφέστατα τις αντίθετες. Το θέμα, λοιπόν, που συζητούσαν είναι το ποιος είναι καλύτερος και ευτυχέστερος, ο έχων συνεχείς και αυξανόμενες επιθυμίες ή εκείνος που τις ελέγχει; Ο σώφρων και δίκαιος, ή ο άπληστος και άδικος; Σε αυτά θα δούμε με γλαφυρότητα και σαφήνεια και τα προβλήματα του σημερινού κόσμου, που παραμένουν θεμελιωδώς τα ίδια όπως και τότε. Καλύτερα ίσως δεν θα μπορούσαν να εκφραστούν. Θα περικόπτω κάπως τα λόγια του Σωκράτη που απλώς προσπαθεί να κάνει τον Καλλικλή να εκφράσει με πληρότητα το περιεχόμενο της άποψής του.

«... ΚΑΛΛΙΚΛΗΣ: Τι εννοείς να κυβερνάει τον εαυτό του;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τίποτα δύσκολο, αλλά ακριβώς όπως οι πολλοί, να είναι σώφρων και κυρίαρχος του εαυτού του, κυριαρχώντας στις ηδονές και τις επιθυμίες του.

ΚΑΛ: Καλός που είσαι! Τους ηλίθιους εννοείς σώφρονες;

ΣΩ: Πώς όχι; Κανείς δεν υπάρχει που να μην καταλαβαίνει ότι δεν εννοώ αυτό.

ΚΑ: ...Τούτο όμως είναι το σύμφωνα με τη φύση ωραίο και δίκαιο, το οποίο σου αναφέρω τώρα με θάρρος, ότι δηλαδή αυτός που εννοεί να ζήσει σωστά πρέπει να αφήνει τις επιθυμίες του να γίνουν μεγαλύτερες και να μην τις εμποδίζει και να μπορεί να τις υπηρετεί, καθώς είναι μεγάλες, χάρη στην ανδρεία και τη φρόνησή του και να ικανοποιεί αυτά που κάθε φορά αφορούν την επιθυμία του. Νομίζω όμως ότι τούτο δεν είναι δυνατό για τους πολλούς. Εξ αυτού κατηγορούν τους τέτοιου είδους ανθρώπους από ντροπή, κρύβοντας τη δική τους αδυναμία, και λένε πως η ακολασία είναι πράγμα άσχημο, κάτι που έλεγα κι εγώ προηγουμένως, υποδουλώνοντας τους ανθρώπους ανώτερης φύσης. Και κείνοι, επειδή δεν μπορούν να εξασφαλίσουν για τις ηδονές τους ικανοποίηση, επαινούν τη σωφροσύνη και τη δικαιοσύνη

εξαιτίας της ανανδρίας τους. Άλλωστε για όσους συνέβη να είναι εξαρχής γιοί βασιλιάδων ή ήταν από τη φύση τους ικανοί να κατακτήσουν κάποια εξουσία ή τυραννίδα ή δυναστεία, τι θα ήταν στ' αλήθεια χειρότερο από τη σωφροσύνη και τη δικαιοσύνη για τους ανθρώπους τούτους, οι οποίοι παρ' ότι έχουν τη δυνατότητα να απολαμβάνουν τα αγαθά και κανείς να μην τους εμποδίζει, οι ίδιοι θα έθεταν κύριο του εαυτού τους τον νόμο των πολλών ανθρώπων, τον λόγο και την κατηγορία; Ή πώς δεν θα γίνονται δυστυχισμένοι από το καλό της δικαιοσύνης και της σωφροσύνης, μη μπορώντας να προσφέρουν περισσότερα στους φίλους τους από ό,τι στους εχθρούς, και τούτο ενώ κυβερνούν την πόλη; Όμως η αλήθεια την οποία λες ότι αναζητάς, Σωκράτη, έτσι έχει: η τρυφηλότητα, η ακολασία και η ελευθερία, αν κάποιος έχει τη δυνατότητα, αυτά είναι αρετή και ευδαιμονία, και τα υπόλοιπα τούτα, τα στολίδια, οι αντίθετες προς τη φύση ανθρώπινες συμβάσεις, είναι ανοησίες και πράγματα ανάξια λόγου.

...

ΣΩ: Δεν είναι λοιπόν σωστό να λέγεται πως ευτυχισμένοι είναι αυτοί που δεν έχουν καμιά ανάγκη;...

ΚΑ: Κατ' αυτόν τον τρόπο και οι πέτρες και οι νεκροί θα ήταν ευτυχέστατοι.

ΣΩ: ... Το μέρος της ψυχής των ανόητων, στο οποίο υπάρχουν οι επιθυμίες, το ακόλαστο και όχι στεγανό, είπε πως είναι τρυπημένο πιθάρι, κάνοντας την παρομοίωση εξαιτίας της απληστίας του. Παρομοίασε την ψυχή των ανόητων με κόσκινο, επειδή είναι διάτρητη, καθώς δεν μπορεί να συγκρατήσει τίποτε εξαιτίας; της δυσπιστίας και της λήθης...».

Και συνεχίζοντας ο Σωκράτης λέει λίγο πιο κάτω:

«... Ο ένας λοιπόν, αφού γέμισε τα πιθάρια του, δεν πρόσθετε ούτε μεριμνούσε καθόλου, αλλά εξαιτίας τους ήταν ήσυχος. Του άλλου τα υγρά, όπως και του προηγούμενου, ήταν δυνατόν να εξασφαλιστούν, αλλά με δυσκολία, ενώ τα πιθάρια ήταν τρύπια και παλιωμένα, και ήταν αναγκασμένος συνέχεια να τα γεμίζει

νυχθημερόν, διαφορετικά έπαιρνε τις μεγαλύτερες λύπες. Εφ' όσον λοιπόν η ζωή του καθενός είναι τέτοια, νομίζεις ότι πιο ευτυχισμένη είναι η ζωή του ακόλαστου ή του κόσμιου;...

ΚΑΛ: Δεν με πείθεις, Σωκράτη. Άλλωστε εκείνος που γέμισε τα πιθάρια δεν είχε πλέον καμιά ευχαρίστηση, αλλά είναι αυτό που έλεγα πριν από λίγο, ότι ζούσε όπως η πέτρα, αφότου τα γέμισε, χωρίς να έχει πια ούτε χαρά ούτε λύπη. Αντίθετα η ευχάριστη ζωή έγκειται σε τούτο, να κυλούν στα πιθάρια όσο πιο πολλά υγρά.

...

ΣΩ: Ωραία, αγαπητέ μου. Να εξακολουθήσεις όπως άρχισες, προσέχοντας να μην ντραπείς. Πρέπει όπως φαίνεται κι εγώ να μην ντραπώ. Πες μου λοιπόν κατ' αρχάς αν αυτός που έχει ψώρα και νοιώθει μεγάλη επιθυμία να ξύνεται, αν περνάει τη ζωή του με το να ξύνεται, είναι δυνατόν να ζει ευτυχισμένος;

ΚΑΛ: Τι παράξενος που είσαι Σωκράτη και πραγματικά δημαγωγός!

ΣΩ: Έτσι, Καλλικλή, προκάλεσα έκπληξη στον Πώλο και στον Γοργία και τους έκανα να ντρέπονται, αλλά εσύ δεν θα εκπλαγείς ούτε θα ντραπείς, γιατί είσαι ανδρείος. Απλώς, αποκρίσου.

ΚΑΛ: Λέω λοιπόν ότι και αυτός που ξύνεται ζει με ευχαρίστηση.

...

ΣΩ: Καταλαβαίνεις αλλά προσποιείσαι, Καλλικλή. Προχώρησε λοιπόν στα επόμενα, τι ανοησία έχεις να πεις, για να δεις ότι με νουθετείς σαν να είσαι σοφός. Την ίδια στιγμή δεν σταματάει ο καθένας μας να διψά και δεν ευχαριστηείται πίνοντας;

ΚΑΛ: Δεν καταλαβαίνω τις εννοείς.

ΓΟΡ: Μην αντιδράς, Καλλικλή, αλλά απάντησε για μας, να τελειώνει η συζήτηση.

ΚΑΛ: Τέτοιος είναι πάντοτε ο Σωκράτης, Γοργία. Ασήμαντα και

αναξιόλογα πράγματα ρωτάει και ερευνά ...».

Φυσικά, η συζήτηση αυτή συνεχίζεται. Το ερώτημα όμως είναι ποιο ακριβώς μέρος του διαλόγου μνημονεύεται ως αναφορά στον Πλάτωνα; Μήπως αναφέρεται το τμήμα εκείνο όπου ακριβώς μιλάει ο Καλλικλής, που είχε απόψεις αντίθετες με εκείνες του Πλάτωνα; Τι θα σκεφθεί κανείς αν δει σε ένα κείμενο μερικές σκέψεις του Καλλικλή, όπως αναφέρονται στον παραπάνω διάλογο, αλλά αναφέροντας ότι αυτό είναι μέρος του πλατωνικού κειμένου χωρίς να διευκρινίζεται τίνος πραγματικά σκέψεις είναι; Αν αυτός ο αναγνώστης εχθρεύεται τον ιδεαλισμό, θα έχει την υπευθυνότητα να το ψάξει ή θα βιαστεί να βγάλει συμπεράσματα; Τι ακριβώς περιμένει ο αναγνώστης από τον Σωκράτη, να αντιδρά όπως οι πολιτικοί σήμερα με ένταση και θορυβώδη επίκριση που να διατρανώνει θεαματικά με κάθε τρόπο την αντίθεσή του ή μια ήρεμη αποτίμηση της πραγματικότητας; Γιατί αν περιμένουν ένα επιδεικτικό πάθος επίκρισης (που είναι τόσο γνωστό στο πεδίο της πολιτικής) μπορεί να θεωρήσουν ότι το ήπιο ύφος του δείχνει (κατά τη φαντασία τους, βέβαια) μία χαλαρότητα απέναντι στις αντικοινωνικές απόψεις του σοφιστή Καλλικλή (πράγμα αναληθές).

Το πρόβλημα δεν είναι ειδικά ο Πλάτωνας, αλλά οι μεγάλοι στοχαστές που διεύρυναν τον ορίζοντα της ανθρώπινης σκέψης, αλλά και εκείνοι οι σημαντικοί διανοητές που την κατεύθυναν σε αντικοινωνικές γραμμές, γιατί αν η κρίση ελεγχθεί από ψυχολογικές αντιδράσεις, τότε μειώνει την εμβέλεια της κατανόησης και της διάκρισης ανάμεσα στο σωστό και το λάθος. Οι αντικοινωνικοί διανοητές συνήθως προσφέρουν μία εν μέρει ορθή κριτική των προφανών ελαττωμάτων μίας κοινωνίας, αλλά στη θέση της δεν βάζουν κάτι καλύτερο, βάζουν κάτι όμοιο ή και χειρότερο. Αλλά ο επιπόλαιος αναγνώστης που συμφωνεί στα γενικά μέρη της κριτικής ικανοποιείται τόσο πολύ με την επίκριση των κακώς κειμένων που δεν ερευνά τα περαιτέρω. Αυτό ακριβώς συμβαίνει και με την πολιτική, όπου τα κόμματα στο πρόγραμμά τους προβάλλουν θετικά μερικά πράγματα γενικού ενδιαφέροντος, ενώ παράλληλα και αφανώς προβαίνουν σε

αντίθετες επιλογές σε διάφορους άλλους τομείς που πλήττουν άμεσα και τα διακηρυγμένα τους σχέδια. Π.χ. μπορεί κανείς να μιλάει για εθνική ανεξαρτησία αλλά να δέχεται την οικονομική υποδούλωση, ή αντίθετα να μιλάει για επίλυση του οικονομικού προβλήματος αλλά να πλήττει την εθνική ανεξαρτησία, ή να επικεντρώνεται σε δευτερεύοντα σημεία όπως την αύξηση των συντάξεων αλλά να τις υπονομεύει με επιλογές που δεν εμπεριείχοντο στα κομματικά προγράμματα.

Ένα άλλο ατόπημα σε σχέση με τον Πλάτωνα είναι η χρήση του όρου «άριστος». Ο φιλόσοφος θεωρούσε άριστο ό,τι αναφέρεται στη συνείδηση και όχι αυτό που εννοούμε σήμερα με την αριστοκρατία, δηλαδή όσους έχουν τίτλους, χρήμα και άλλη δύναμη. Αυτά είναι στην πραγματικότητα δύο τελείως διαφορετικά πράγματα. Ας αναλογιστούμε όμως: ποιος άνθρωπος σήμερα, ακούγοντας για αριστοκρατία, δεν θα σκεφθεί αμέσως τους αριστοκράτες τιτλούχους, τους γάλλους βασιλιάδες, τους πλούσιους και άλλα παρόμοια; Μέσα του ταυτίζει ανόμοια πράγματα, τις λέξεις με τα παραφθαρμένα νοήματα. Στη σκέψη όμως αργεί να φανεί η αναλήθεια τέτοιων ταυτίσεων και έτσι ριζώνουν βαθιά στις αρέσκειες και στην ψυχολογία μας, παίρνοντας μία ιδεολογηματική μορφή που δεν έχει σχέση ούτε με τα πρόσωπα ούτε με τις έννοιες. Ακόμη όμως και αν πρέπει να διαφωνήσει κανείς με κάποιον, θα πρέπει η διαφωνία να έχει αληθινό έρεισμα και όχι μία φαντασίωση που έχει συνδεθεί με λεκτικά σύμβολα. Σήμερα, κάτι αντίστοιχο έχει συμβεί με την ελευθερία, που έχει ταυτιστεί σαν λέξη με την απαλλαγή από ευθύνες και την ασυδοσία και έτσι ορισμένοι, ακούγοντας τη λέξη και μόνον, νομίζουν ότι πίσω από αυτήν βρίσκεται ένα χάος.

Ένα τρίτο στοιχείο, τελείως ενδεικτικό, είναι η αρνητικότητα του φιλοσόφου απέναντι στη δημοκρατία. Αλλά ποια δημοκρατία είχε υπόψη του ο Πλάτωνας; Αυτήν που σκότωσε τον Σωκράτη, αυτήν που είχε παρακμάσει ηθικά (αν και όχι θεσμικά) μέχρι τον Πελοποννησιακό Πόλεμο; – γιατί αυτή ήταν η δημοκρατία που γνώρισε ο Πλάτωνας. Η Αθήνα του Περικλή πήρε το συμμαχικό

ταμείο των Ελλήνων και το χρησιμοποίησε για να κάνει έργα για την πόλη, οι άνθρωποι πληρωνόντουσαν για να ασκήσουν τα πολιτικά τους καθήκοντα ή και για να παρακολουθήσουν θέατρο, και ορισμένοι λένε ότι ο Περικλής οδήγησε στον πόλεμο μεταξύ των Ελλήνων, για να διαφύγει του οικονομικού ελέγχου και της γενικότερης πολιτικής πίεσης στο εσωτερικό της Αθήνας. Ο Πλούταρχος μάλιστα λέει ότι οι περισσότερες μαρτυρίες κλίνουν σε αυτή την άποψη. Αφήνω βέβαια κατά μέρος την τερατωδία του λόγου της δημοκρατικής Αθήνας προς τους Μήλιους το 416 π.Χ. και τον εξανδραποδισμό του πληθυσμού. Αντίστοιχη ηθική παρακμή βλέπουμε και σήμερα, όπου αφθονούν μεν οι θεσμοί, αλλά λείπει το σημαντικότερο, δηλαδή το κίνητρο και το όραμα από τις ηγεσίες και τους λαούς. Υπάρχει, δηλαδή, αναντιστοιχία οργάνωσης και υποκειμένου (με άλλα λόγια, θεσμών και συλλογικής συνείδησης). Ωστόσο, πέραν αυτών είναι επίσης αληθινό, από ό,τι φαίνεται, ότι ο Πλάτωνας δεν ήθελε την τυραννία ούτε την διαφθορά. Τα τυχόν λάθη του δεν μπορεί, λοιπόν, να βρεθούν σε τέτοιας βαρύτητας ηθικά ολισθήματα όπως η αρέσκεια της τυραννίας ή της αριστοκρατίας.

Μια παρόμοια ψυχολογική αντίδραση συνέβη με την Γαλλική Επανάσταση του 1789. Ο Φίχτε ήταν λάτρης της επανάστασης, αλλά μετά τον Ναπολέοντα και την εκ μέρους του απόπειρα υποταγής της Ευρώπης και της Γερμανίας ο Φίχτε άλλαξε γνώμη, γιατί οι ιδέες της επανάστασης πάρα πολύ γρήγορα μετατράπηκαν σε δικαιολογία για κατάκτηση. Η επανάσταση έτσι στα μάτια των παθόντων κατακτημένων ταυτίστηκε με την κατάκτηση. Όλα κινήθηκαν στο πεδίο της συναισθηματικής αντίδρασης, χωρίς εννοιολογική επεξεργασία που θα έφερνε στην επιφάνεια τη διάσταση ανάμεσα στη θεωρία (τις επαναστατικές ιδέες) και τις ανθρώπινες προθέσεις και δυνατότητες που διαμόρφωσαν τελικά την πράξη. Σε ένα τέτοιο ψυχολογικό υπόβαθρο αναδεικνύεται ο μοιραίος ρόλος των προσώπων στην ιστορία και πόσο επηρεάζουν τις απόψεις και τις ιδεολογίες, καθώς ο ανθρώπινος νους κινείται συνήθως αντανakλαστικά ως αντίδραση στο περιβάλλον και όχι ανεξάρτητα στο πεδίο των εννοιών. Είχε, άραγε, ο Φίχτε δίκιο στον τρόπο που υποστήριξε την πατρίδα του, στους

γνωστούς «Λόγους προς το Γερμανικό Έθνος»; Όχι, δεν είχε, αλλά δεν είχε επειδή υπερέβη την φυσιολογική και αναγκαία αντίδραση απέναντι σε έναν ολοκληρωτισμό και ανέπτυξε αντιδραστικά μία αντίστοιχη ολοκληρωτική άποψη. Η ισορροπία της αλήθειας είναι δύσκολη και πολύ ευάλωτη, αν δεν έχει σταθερά θεμέλια στη συνείδηση.

Ένα τρίτο παράδειγμα είναι ο Πασκάλ, ο οποίος είχε πει ότι η ενότητα χωρίς τη διαφοροποίηση είναι τυραννία, ενώ η διαφοροποίηση χωρίς την ενότητα είναι σύγχυση. Αυτό είναι σωστό, αλλά τι ακριβώς εννοούσε; Γιατί αν η ενότητα είναι είδωλο, δηλαδή εξαντλείται σε μία μορφή οργάνωσης, τότε γίνεται και πάλι τυραννία. Ο Πασκάλ στη θέση της ενότητας έβαζε τον Πάπα. Αυτή η «λεπτομέρεια» αναφέρεται ευθέως στο ίδιο κείμενο, στην ίδια παράγραφο (871) στο βιβλίο του «Σκέψεις» ή «Στοχασμοί». Αποκόπτοντας όμως τις συγκεκριμένες φράσεις, μπορεί κανείς να αποδώσει στα λεγόμενα του Πασκάλ ένα περιεχόμενο που ο ίδιος δεν εννοούσε, γιατί ουσιαστικά περιόριζε την ενότητα σε μία μορφή οργάνωσης (τον Πάπα), δηλαδή σε ένα θεσμικό σύμβολο. Αλλά τα σύμβολα εύκολα μπορούν να γίνουν φορείς εξουσίας και τυραννίας και, επειδή δεν υπάρχει αληθινή κατανόηση, συνήθως γίνονται τέτοια.

Βλέπει κανείς ότι στον τομέα της σκέψης και κυρίως της φιλοσοφικής πρέπει να είναι προσεκτικός και υπεύθυνος, τουλάχιστον όσο είναι δυνατόν, γιατί διαφωνίες και αστοχίες πάντοτε υπάρχουν. Αλλά δεν επιτρέπεται να υπάρχει τόση προχειρολογία και αναμάσημα εύκολων και επιπόλαιων απόψεων που αναπαράγονται για διάφορους λόγους. Στους λόγους αναπαραγωγής τους ενδεικτικά μπορεί να υπάγεται η ιδεολογία με τον φανατισμό της που οδηγεί κάποιον να φαντασιώνεται ότι στις αντίθετες ιδεολογίες βρίσκονται όλα τα αρνητικά χωρίς κανένα καλό σαρώνοντας τη λογική και τα γεγονότα με ένα πέπλο παρανόησης, το συμφέρον που οδηγεί στην παραχάραξη της πληροφορίας και της αλήθειας, οι αρέσκειες και οι απαρέσκειες που οδηγούν σε αποδοχή ή απόρριψη χωρίς διάκριση, οι συνήθειες στη σκέψη, οι κομματικές απόψεις, η προχειρότητα και πολλά

άλλα, που συνιστούν τη γενική ψυχολογική τάση του ανθρώπου στο συγκεκριμένο πεδίο.

Ο τομέας της σκέψης είναι δύσκολος και πολύ συμφορημένος από διαφορές και ποικιλίες τάσεων και γι' αυτό απαιτείται ένα αίσθημα δικαιοσύνης και διαύγειας για να διέλθει κανείς μέσα από αυτό σχετικά ακέραια και υπεύθυνα.

13/5/2020

Ιωάννα Μουτσοπούλου

Μέλος της ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ